

УДК 94(477.8):262.12:281.5

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА СОФРОНА ДМИТЕРКА В ЧАСИ ПІДПІЛЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ІВАННА ГАВРИШ

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
факультет історії, політології і міжнародних відносин,
кафедра історії України,
вул. Т. Шевченка 57, Івано-Франківськ, Україна, 76000*

У статті висвітлюється діяльність Станиславівського єпископа Софрона Дмитерка, ЧСВВ, у контексті суспільно-політичних і релігійно-церковних процесів у Галичині в другій половині ХХ ст. Схарактеризовано становлення греко-католицького релігійного підпілля в умовах радянського тоталітаризму, простежено роль владики у внутрішньому житті єпархії, висвітлено його боротьбу за легалізацію Церкви, а також виявлено, що владика С. Дмитерко ретельно виконував свій архіпастирський обов'язок як єпископ-ординарій відновленої Івано-Франківської єпархії.

Ключові слова: єпископ Софрон Дмитерко, УГКЦ, Станиславівська єпархія, підпілля, монастир, Василіанський чин.

Проблема місця та ролі людини в історії, яка є її безпосереднім творцем, розглядають історики багатьох епох. У центрі своїх досліджень вони ставлять видатних особистостей, які з'являються на історичній арені в переломні періоди розвитку суспільства і змінюють природний розвиток речей. Дослідник методології історії Леонід Зашкільняк пояснює, що «видатна історична особа – це здібний організатор, що здатен скоординувати діяльність багатьох індивідуумів, переконати їх у слушності визначеної мети діяльності, людина, яка здатна краще прогнозувати соціальні дії та їх наслідки, докладно аналізувати соціальні стосунки»¹. Ці ознаки повною мірою стосуються греко-католицького підпільного єпископа Софрона Дмитерка, що дає підстави вважати його «видатною історичною особою».

Мета наукового дослідження – з'ясувати особливості священницького служіння Софрона Дмитерка, проаналізувати формування його світогляду і перехід до підпільної діяльності, розкрити міру відповідальності арештованого владики, яку він поніс за належність до УГКЦ.

Єпископ Софрон Дмитерко народився у с. Бичківцях на Тернопільщині в родині греко-католицького священника Михайла Дмитерка. При хрещенні отримав ім'я Степан. Згодом його батько отримав парафію в с. Мишкові Заліщицького деканату Станиславівської єпархії, де пройшло дитинство і юність владики. З семи років Степан почав ходити до початкової школи в с. Мишкові, а після її закінчення вступив у Тернопільську гімназію. Відвідував цей навчальний заклад чотири роки, аж поки польський уряд не закрив його. За тривалий час він зумів відновити свою освіту в м. Станиславові².

¹ Леонід Зашкільняк, *Вступ до методології історії*. (Львів, 1996), 44–45.

² Ісус Христос – вчора, сьогодні, завжди – той самий навіки. Ювілейний збірник на пошану Єпископа-Ісповідника Пресвященного Софрона Дмитерка ЧСВВ з нагоди 90-ліття життя та 65-ліття священства. (Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007), 6.

Під час навчання в Станиславівській гімназії Степан Дмитерко серйозно зацікавився монашим життям. 1932 р., після вступних іспитів, його було зараховано до новіціату отців василіан у Крехові, який тривав шість місяців. Під час обличч отримав монаше ім'я Софрон³.

З нападом гітлерівської Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р. почалася Друга світова війна. Територію Західної України невдовзі анексував Радянський Союз, що спричинило нову політико-ідеологічну ситуацію в регіоні. Відповідно до чинного радянського законодавства Церкву було відокремлено від держави, у школах припинено викладання релігії, націоналізовано церковні і монастирські землі. Крім того, закрито навчальні заклади Української греко-католицької церкви (далі УГКЦ): богословську академію, духовні семінарії, наукові установи⁴.

В умовах радянської окупації Галичини була припинена життєдіяльність василіанських монастирів. Понад 30 монахів василіан, зокрема і брат Софрон Дмитерко, переселилися до м. Перемишля. Однак на території Польщі не вдалося налагодити чернечі студії, тому монахи виїхали до Чехії, де брата Софрона 14 травня 1942 р. рукоположив на священника владика Микола Дудаш⁵. У Чехії греко-католицькі монахи зазнали репресій від німецької влади. Отець Софрон Дмитерко був направлений на каторжні роботи на шахті «Кароліна» в Моравській Оставі. Повернутись додому він зміг після поразки нацистів у Сталінградській битві⁶. В Україні на священника чекали нові випробування.

Після відновлення радянської влади 1944 р. розпочалася хвиля репресій проти монаших спільнот. Радянське керівництво вирішило основний удар скеровувати на «уніатське» чернецтво, яке з нечисленними спільниками категорично відмовлялося переходити на православ'я. Представники чернечих спільнот здійснювали найстійкіший опір «возз'єднанню». Про це свідчить листування ініціатора «возз'єднання» о. Гавриїла Костельника з керівництвом Російської православної церкви (далі РПЦ). Якщо в листі до патріарха Московського Алексія від 27 липня 1945 р. о. Г. Костельник передбачав, що «з чернецтвом буде багато клопоту»⁷, то його лист до патріарха від 3 жовтня 1945 р. виразно підтверджував попередній прогноз: «Все ж там, де наші парафії знаходяться під впливом василіанських монастирів, священники, що приєдналися до нашої групи, стикаються з труднощами, тому що василіани (а також редемптористи і студити) агітують проти нашої справи. Всі наші монастирські чини, чоловічі й жіночі, міцно стоять за унією, нема надії, що це зміниться»⁸.

Кульмінацією ліквідації УГКЦ став Львівський собор 1946 р. Однак всупереч бажанню кремлівської верхівки собор не асимілював українських греко-католиків у середовищі РПЦ, а започаткував період греко-католицького релігійного підпілля. Основним осередком опору православізації віруючих було чернецтво. Долю своєї Церкви розділив і о. Софрон Дмитерко, який на час офіційної ліквідації УГКЦ перебував у чоловічому монастирі ЧСВВ у с. Погоні Тисменицького деканату Станиславівської єпархії⁹.

³ о. Іван Луцький, *Створення Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви. Історичний нарис*. (Івано-Франківськ: Сілик, 1996), 171.

⁴ Василь Марчук, *Українська Греко-Католицька Церква*. (Івано-Франківськ: Плай, 2001), 108.

⁵ Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 26.11.1993, м. Івано-Франківськ, Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету (далі АІЦ УКУ), П-1-1-419, 6.

⁶ Ісус Христос – вчора, сьогодні, завжди – той самий навіки, 7.

⁷ Ліквідація УГКЦ (1939–1946): документи радянських органів державної безпеки: у 2 томах, Т. 2. (К.: П. П. Сергійчук М. І., 2006), 159.

⁸ Там само, 286.

⁹ Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 26.11.1993, м. Івано-Франківськ, АІЦ УКУ, П-1-1-419, 6.

Найперше радянське керівництво «укрупнення» монастирів УГКЦ розпочало з утисків ченців василіан. Для проведення агітації про перехід греко-католицького чернецтва під юрисдикцію РПЦ представники влади і КДБ мали намір використати настоятеля кількох монастирів у Галичині, довголітнього протоігумена Галицької провінції Найсвятішого Спасителя оо. василіан, 80-річного о. Віталія Градюка. Але отець був іншої думки. Перед ліквідацією УГКЦ він об'їздив більшість монастирів, в яких закликав монахів не зраджувати свою батьківську віру: «Ідіть на цивільну роботу, одяг приймайте цивільний, робіть хитро, мудро, щоби тільки не підписати схизми»¹⁰.

Напередодні ліквідації монастиря в с. Погоні до монахів завітав старший лейтенант КДБ Бондаренко і поставив умову за 48 годин покинути обитель. Спочатку монахи переселилися у монастир на Майзлях у м. Станіславі¹¹. Згодом монахи переселилися до Гошівського монастиря, а приміщення й монастирські землі було передано військовій частині Тисменицького НКДБ¹².

Незважаючи на всі зусилля пропагандистського і силового характеру, релігія залишалася панівною у свідомості більшості жителів Галичини. Священники і далі проводили в підпіллі таємну душпастирську діяльність. Одним з активних діячів релігійного підпілля Станиславівської єпархії був о. Софрон Дмитерко.

В умовах панування атеїстичної ідеології духівництво змушене було пристосовуватися до нових умов. Щоб не привертати до себе зайвої уваги і мати змогу прогнати себе, о. С. Дмитерко влаштувався на офіційну державну роботу. Закінчивши бухгалтерські курси, він працював спочатку касиром, а згодом бухгалтером лісоторгового складу в м. Коломиї¹³.

Активна душпастирська діяльність о. Софрона не залишилася поза увагою тогочасного єпископа-ординарія Станиславівської єпархії І. Слезюка. Наприкінці 1960-х рр., будучи хворим і немічним, владика І. Слезюк, прагнучи забезпечити безперервність єпископського служіння, почав шукати собі наступника, оскільки єпископ-помічник С. Лукач помер. Тому він запропонував о. Софронові Дмитерку стати єпископом. Хіротонія проходила в дуже скромних умовах на приватній квартирі лікарки Софії Девосир та її сестри – монахині Віри в м. Івано-Франківську. При цих двох свідках 30 листопада 1968 р. владика І. Слезюк уділив єпископські свячення о. Софронові Дмитерку. Через о. Софрона Мудрого, який перебував з приватним візитом в Україні, про цю подію вдалося повідомити Апостольську Столицю. В Україні про єпископську хіротонію С. Дмитерка владика І. Слезюк повідомив отців Р. Винничука і Й. Гірняка, щоб при потребі вони підтвердили неперервність єпископського служіння Станиславівської єпархії. Інформацію вони мали тримати у великій таємниці¹⁴.

Своє єпископське служіння Софрон Дмитерко проводив як коад'ютор з правом наступництва, а єпископський уряд і надалі очолював аж до своєї смерті 1973 р. владика Іван Слезюк.

Владика С. Дмитерко проживав у м. Коломиї зі своєю матір'ю в дуже скромній хаті зі «зручностями» надворі. В хаті була маленька кухня, прохідна кімната, яка слугувала за

¹⁰ Ibid, 7.

¹¹ Ibid, 3.

¹² Директиви Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР з питань діяльності релігійних культів. Інформаційні звіти про роботу і стан релігійних культів по Станіславській області. Свідчення райвиконкомів про служителів культів та молитовні дома, 09 січня–30 грудня 1946, Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. Р. 388, оп. 1, спр. 4, арк. 214.

¹³ Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 26.11.1993, м. Івано-Франківськ, АПЦ, П-1-1-419, 26.

¹⁴ Ісус Христос – вчора, сьогодні, завжди – той самий навіки, 8.

їдальню, та ще одна кімната, яка була одночасно і каплицею, і спальнею. За хатою стежили кадебісти, а часто і приходили з несподіваними візитами під різними вигаданими приводами¹⁵.

Діяльність єпископа в часи підпілля була значно обмежена. Спеціальної і систематичної координації роботи греко-католицьких душпастирів не існувало. Здебільшого священнослужителі діяли на власний розсуд і звертались до владики тільки в разі нагальної потреби. Єпископи тільки давали певні настанови. Варто зазначити, що доступ до єпископа в умовах постійної конспірації мали далеко не всі священники, навіть ім'я ординарія знали тільки старші, молодим його не казали¹⁶.

Першочерговим завданням греко-католицького єпископату було забезпечення безперервності душпастирського служіння Церкви. Найбільшого загострення ситуація набула на початку 1960-х рр., коли, за словами відомого дослідника історії Церкви В. Марчука, «вичерпався резерв колишніх семінаристів, ченців, які уникли арештів... Назріла потреба готувати священників із молоді нової генерації, яка виросла в умовах тоталітарної системи, панування атеїстичної ідеології»¹⁷.

Перед першою генерацією таємно висвячених єпископів постала потреба організувати цілу систему добору й підготовки кандидатів до священницького сану. Для розв'язання цих питань було створено таємні підпільні духовні семінарії, в яких здобувало освіту нове покоління священнослужителів. Владика С. Дмитерко брав безпосередню участь в організації навчального процесу, використовуючи для конспірації псевдо Стрийко¹⁸.

Будучи Станиславівським єпископом-ординарієм, владика Софрон неодноразово уділяв тайну священства молодим семінаристам. Рукоположення відбувалося в суворій таємниці. Так, дияконські свячення о. Іван Качанюк отримав із рук єпископа С. Дмитерка 1 травня 1985 р. в м. Коломиї в помешканні самого Преосвященного. Із присутніх були тільки о. М. Косило, який дякував і водночас із вікна спостерігав за безпекою, та о. Михайло Багрій, що теж тоді отримував дияконські свячення¹⁹.

Бували випадки, коли випускники підпільних семінарій їхали отримувати свячення на територію іншої області, щоб не «світитися» в тій місцевості, де вони працюватимуть на офіційній роботі²⁰. Зокрема 22 грудня 1984 р. – на свято Непорочного Зачаття Божої Матері у смт. Брюховичах Львівської області священницькі свячення з рук владики С. Дмитерка отримали о. Іван Репела та о. Йосиф Холод, ЧСВВ. Свяченням передували триденні реколекції, які давав о. Ієронім Тимчук. Нововисвячені священники склали присягу, що нікому, ніколи, за жодних обставин не скажуть, хто їх висвятив, коли і де. Із напутнім словом до молодих душпастирів звернувся владика Софрон, який закликав: «Ідіть, хлопці, моліться, працюйте, але так, щоб за ґрати не потрапити»²¹. Владика С. Дмитерко згадував,

¹⁵ О. Іван Репела. *«Літа минають...»*. (Львів: Компанія «Манускрипт», 2014), 11.

¹⁶ До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви. (Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2014), 32–33.

¹⁷ Василь Марчук, *Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.* (Івано-Франківськ, 2004), 244.

¹⁸ «Церква потребує добре освічених людей»: Інтерв'ю з єпископом Володимиром Війтишиним, Правлячим Архиєреєм Івано-Франківської єпархії УГКЦ, членом Вченої Ради та професором кафедри теології Івано-Франківської теологічної академії, *Нова Зоря: Всеукраїнський греко-католицький часопис*, 17 листопада 2011.

¹⁹ Інтерв'ю з о. Іваном Качанюком, 1961 р. нар. с. Фитків Надвірнянський район Івано-Франківська область. Запис 14.05.2015. Інтерв'юер І. Гавриш. Особистий архів І. Гавриш.

²⁰ До світла Воскресіння крізь терни катакомб, 53.

²¹ О. Іван Репела, *«Літа минають»*, 14.

що загальна кількість священників, яких він висвятив особисто у період підпілля, становить приблизно 65 осіб²².

Наприкінці 1973 р. владика С. Дмитерка заарештували. Маючи відомості про священницьку діяльність отця, за ним постійно вели спостереження працівники міліції і КДБ. Під час одного з обшуків у домі владика знайшли записки з проханнями на Службу Божу. Єпископа звинувачували за 187-ю статтею Кримінального кодексу УРСР, що передбачало ув'язнення до трьох років «за збереження і виготовлення документів, які ганьбили радянський державний і суспільний лад»²³. Судовий процес проходив у закритій формі в присутності прокурора Б. Городька і трьох суддів без жодного свідка. У березні 1974 р. його етапували у 38-му зону, що в присілку Ленінському на Луганщині. З огляду на вже немолодий вік єпископ С. Дмитерко виконував обов'язки сторожа, потім працював на інших примусових роботах. Після звільнення з ув'язнення 1975 р. разом з цивільною працею владика С. Дмитерко виконував свої єпископські обов'язки²⁴.

Незважаючи на добре організовану систему конспірації, радянські урядовці частково володіли інформацією про релігійне підпілля греко-католиків Галичини. Так, 7 вересня 1979 р. в будинку М. Сави в м. Коломиї на вул. Козланюка, 92а проводив богослужіння о. С. Дмитерко. На Службі Божій присутніми було 11 осіб, яким отець уділив Святу тайну сповіді і причастя. За порушення законодавства про релігійні культу о. С. Дмитерка і громадянина М. Саву притягли до адміністративної відповідальності²⁵.

Протягом усього періоду офіційної заборони УГКЦ духівництво і вірні не припиняли вести боротьбу за легалізацію своєї Церкви. Прихід у березні 1985 р. до влади Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова приніс зміни в політичному та релігійному житті Радянського Союзу. Курс на демократизацію всіх сфер життя, що ввійшов в історію як «перебудова», який він проголосив, торкнувся і релігійного питання, що посприяло активізації руху за легалізацію УГКЦ. У рамках «нової політики перебудови» греко-католики більше не хотіли миритися з несправедливістю влади й коритися тодішній системі.

На теренах Станиславівської єпархії учасники боротьби за відродження офіційного статусу УГКЦ гуртувалися навколо єпископів П. Василика та С. Дмитерка. Останній очолював помірковане крило греко-католицьких священників, які не погоджувались на відкритий конфлікт з органами влади. Оточення П. Василика становили священнослужителі, які виступали за рішучі заходи боротьби. Незважаючи на розбіжності в методах боротьби, вони сходилися у досягненні остаточної мети – «відродження уніатства під іменем Української Католицької Церкви»²⁶.

Легалізаційним заходам українських греко-католиків сприяли урочистості з нагоди проведення 1000-ліття запровадження християнства на Русі. У рамках святкування ювілею до м. Москви було заплановано поїздку офіційної делегації Ватикану на чолі з міністром закордонних справ, кардиналом Агостіно Казароллі. Іван Гель (голова Комітету захисту

²² Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 26.11.1993, 16.

²³ Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 06.11.1997, 1–2.

²⁴ Ibid, 4–8.

²⁵ Листування з Радою у справах релігії при Раді Міністрів СРСР і УРСР і міськвиконкомом по діяльності Уповноваженого Ради. Т. 1, 22 січня–17 вересня 1979 р., ДАІФО, ф. Р. 388, оп. 1, спр. 42, арк. 172–173.

²⁶ Інформації, огляди ЦК Компартії України, обкомів партії, Держтелерадіо УРСР про діяльність уніатських екстремістів у західних областях республіки і заходи до їх нейтралізації, основні напрями закордонної католицької і уніатської радіопропаганди, 21 березня – 13 січня 1989, Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), ф. 1, оп. 25, спр. 3330, арк. 34.

Української католицької церкви (КзУКЦ). – І. Г.) запропонував сформувати делегацію представників УГКЦ і на офіційному рівні при зустрічі з кардиналом А. Казароллі заявити про легалізаційний процес. У травні 1988 р. було сформовано делегацію греко-католиків із трьох єпископів (Филимон Курчаба, Павло Василик і Софрон Дмитерко), трьох священників (брати Григорій і Микола Сімкайли, о. Михайло Волошин) і трьох мирян (Іван Гель, Ольга Горинь і Зеновій Красівський), чотири з яких (два єпископи і два священники) були представниками Станіславівської єпархії. Делегація зупинилася на квартирі в Миколи Муратова, куди запросили журналістів кількох найвідоміших зарубіжних видань. Духівництво в повних священницьких ризах відправило перед журналістами Святу Літургію²⁷.

З 1988 р. греко-католики мобілізували всі сили для відродження Церкви. Найвдалішими методами боротьби був збір підписів під заявою на підтримку офіційного визнання УГКЦ та організація «відкритих» богослужінь у містах і селах Галичини. Владика С. Дмитерко не залишався осторонь цих подій.

Усвідомивши, що місцева влада нічого не може зробити для легалізації Церкви, греко-католики зосередили свою діяльність на зверненнях до керівництва СРСР. 25 жовтня 1988 р. п'ятеро єпископів «катакомбної» Церкви, серед яких був і С. Дмитерко, мали тригодинну аудієнцію з головою Ради у справах релігії при Раді Міністрів СРСР К. Харчевим, на якій обговорювали становище УГКЦ та можливості її легалізації. Однак чиновник спростовував інформацію про репресивні дії влади щодо греко-католиків і заперечував факт існування УГКЦ. Тому ця зустріч не принесла очікуваних результатів²⁸.

Очільники руху за легалізацію УГКЦ не покидали спроб дипломатичним шляхом вирішити справу юридичного відновлення легального статусу своєї релігійної конфесії. Владика С. Дмитерко ввійшов до складу делегації УГКЦ (включала єпископів Павла Василика і Филимона Курчабу, отців Григорія і Миколу Сімкайлів, В. Війтишина, І. Возняка, І. Сеньківа, Т. Сеньківа та численних вірних), яка 16 травня 1989 р. прибула до м. Москви, везучи з собою «Звернення духівництва УКЦ до Голови президії Верховної Ради СРСР, Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова з вимогою легалізувати греко-католицьку церкву в Україні». Заява містила перелік всіх утисків, яких зазнала Церква після Львівського собору 1946 р., запевнення в підтримці всіх прав і свобод, гарантованих радянською конституцією, і переконання, що «легалізація нашої Церкви сприятливо відіб'ється в користь держави, бездуховні люди не можуть бути активними громадянами і патріотами; погляд на віруючих, як на людей другого сорту, виховує почуття неповноцінності і замкнутості, а тим відриває від активного творчого, суспільного і економічного життя»²⁹.

Кремлівські можновладці намагалися затягнути процес і не хотіли зустрічатися з делегацією українських католиків, які привезли з собою звернення у справі легалізації УГКЦ, адресоване М. Горбачову. Оскільки він був відсутній, перебуваючи з офіційним візитом у Китаї, українська делегація вимагала зустрічі з його заступником Анатолієм Лук'яновим. Кожного дня московські чиновники знаходили нові аргументи і переносили дату зустрічі³⁰. Щоб привернути увагу громадськості до своєї проблеми, члени делегації оголосили голодування на Старому Арбаті, яке тривало від 19 травня до 24 листопада

²⁷ Інтерв'ю з п. Іваном Гелем, від 21.10.2003, м. Львів, АПЦ УКУ, – Т-1-1-29, 28–29.

²⁸ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, *Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект*. (Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010), 409.

²⁹ *Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу*. (Київ: Дніпро, 2001), 446–449.

³⁰ *УГКЦ – 20 років тому*, [http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20\(26\).html](http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20(26).html).

1989 р.³¹ У цей час мав проходити з'їзд народних депутатів СРСР. Високі ієрархи УГКЦ хотіли звернути їхню увагу на особливості нелегального становища греко-католиків у Радянській Україні³².

Голодування викликало значний суспільний резонанс у Радянському Союзі та міжнародних колах. Дальші зустрічі з радянськими урядовцями не давали ніякого результату. Греко-католицький єпископат запевняли повертатися додому, обіцяючи, що республіканське керівництво в м. Києві розв'яже їхню проблему, і навіть придбали їм квитки на літак. Акцію підтримав КЗУКЦ в особі Степана Хмари та Ірини Калинець, які організовували групи людей в Україні для безперервності голодування³³.

В умовах відкритого спротиву владі владика С. Дмитерко за участі єпископів І. Семедія та І. Маргітича 15 серпня 1989 р. таємно хіротонізував на єпископа «катакомбною» Церквою о. Іриней Білика, ЧСВВ. Дослідник історії Церкви Руслан Делятинський вважає, що владика С. Дмитерко враховував різноманітні можливі варіанти розвитку подій – від песимістичного (масові арешти ієрархії і священників органами КДБ УРСР) до оптимістичного (державне визнання права УГКЦ на легальне існування), забезпечував канонічну правонаступність ієрархії Станиславівської єпархії УГКЦ³⁴.

Починаючи з 1988 р., звичними для мешканців західних областей УРСР стали панахиди на могилах січових стрільців, молитви біля визначних пам'ятних місць забутої національної історії. Крім релігійної проблематики, практично завжди на таких велелюдних зібраннях порушували питання національної символіки, мови, трагічних сторінок історії, екології. Підпільні єпископи С. Дмитерко і П. Василик, КЗУКЦ, УХС і культурно-наукове товариство «Рух» виступили організаторами богослужіння 1 жовтня 1989 р. в Дем'яновому Лазі (урочище біля обласного центру, місце масових розстрілів в'язнів з тюрми НКВС 1941 р. – І. Г.)³⁵. Перед початком богослужіння І. Гель від імені вірних УГКЦ зачитав тексти телеграм, адресованих Папі Римському і Генеральному секретареві М. Горбачову з вимогою прискорити легалізацію Церкви. У молитовному зібранні взяло участь 11 греко-католицьких священників. Відправа супроводжувалась підняттям синьо-жовтих прапорів і транспарантів та вимогами про відновлення УГКЦ. Наприкінці проведено мітинг-панахиду за жертвами сталінських репресій³⁶.

Демократичні процеси другої половини 1980-х рр. створили сприятливі умови для відродження релігійного життя. 28 листопада 1989 р., у переддень візиту М. Горбачова до Ватикану, влада оголосила офіційний дозвіл на реєстрацію громад Української греко-

³¹ *Незламний воїн Христовий: літературно-документальне видання.* (Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016), 86.

³² УГКЦ – 20 років тому, [http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20\(26\).html](http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20(26).html).

³³ Юлія Овсяник, «Голодна молитва 1989 року», <https://zbruc.eu/node/27653>

³⁴ Руслан Делятинський, «Відновлення та реорганізація структури Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (1989–1993 рр.),» *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*, Випуск 8 (2015): 213–214.

³⁵ «Катакомбна церква» (двадцятиліттю виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується): статті і матеріали. (Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2009), 88.

³⁶ Записки, довідки, інформації, листи ЦК Компартії України до ЦК КПРС, відділів ЦК КП України, партійних органів, Міністерства закордонних справ УРСР, Держтелерадіо УРСР, Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР про загострення релігійної обстановки у ряді західних областей республіки та заходи щодо її нормалізації, про виступи на Заході за легалізацію української католицької церкви, про основні напрямки зарубіжної католицької та уніатської радіопропаганди українською мовою, інші питання релігій, 29 березня–22 грудня 1989, ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2659, арк. 27–28.

католицької церкви, чим було припинено понад 40-літній період нелегального існування Церкви.

Вихід із підпілля УГКЦ ознаменував новий виток боротьби за утвердження прадідівської віри. Сакральні споруди, в яких раніше молилися греко-католики, стали місцем православних богослужінь або були в дуже занедбаному стані. Духовні провідники підпільної Церкви хотіли повернути своїй пастві майно, яке забрала радянська влада. 23 листопада 1989 р. єпископ С. Дмитерко від імені греко-католицького духовництва і мирян написав заяву-прохання голові міськвиконкому м. Івано-Франківська та уповноваженому у справах релігії про повернення греко-католицької церкви на Майзлях (сучасна вул. Незалежності) і прилеглих до неї церковних приміщень³⁷.

Отже, єпископ Софрон Дмитерко, залишившись вірним батьківській греко-католицькій вірі, вперто долав всякі перепони на шляху утвердження духовності української нації, плідно працював на відродження УГКЦ. Після легалізації Церкви владика С. Дмитерко ревно виконував свій архіпастирський обов'язок як єпископ-ординарій відновленої Івано-Франківської єпархії.

BISHOP SOPHRON DMYTERKO'S ACTIVITY IN THE PERIOD OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH ILLEGALITY

IVANNA HAVRYSH

Vasyl Stefanyk

Precarpathian National

University

Department of History of Ukraine

street Shevchenko 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

SUMMARY

The activity of Sophron Dmyterko, St. Vasiliy Velikiy rank, is clarified in the article in the context socially political and religious church processes in Halychyna in the second half of the 20 th century. The becoming of Greek Catholic religious illegality is characterized in the terms of soviet totalitarianism the role of bishop in eparchy inner life is observed and also his struggle for Church legalization is elucidated.

The purpose of the intelligence is to clarify the features of the priestly service of Sofron Dmitcher, to analyze the formation of his outlook and the transition to underground activities, to reveal the extent of responsibility of the arrested lord, which he suffered for belonging to the UGCC.

The democratic processes of the second half of the 1980s created favorable conditions for the revival of religious life. On November 28, 1989, on the eve of the visit of M. Gorbachev to the Vatican, the authorities announced an official permit for the registration of the communities of the Ukrainian Greek Catholic Church, which halted the 40-year period of the Church's illegal existence.

The withdrawal from the underground of the UGCC marked a new round of struggle for the affirmation of the great-grandfather's faith. The sacred buildings in which the Greek Catholics earlier prayed became the place of Orthodox worship or were in a very neglected state. The spiritual leaders of the underground church wanted to return their pastoral property, which was taken by the Soviet authorities. On November 23, 1989, Bishop S. Dmyterko, on behalf of the Greek Catholic clergy and the laity, wrote a request to the head of the city executive committee of Ivano-Frankivsk and the Religious Affairs Commissioner to return the Greek Catholic Church to the Mayzles (modern Independence Street) and the adjacent her church premises.

³⁷ Листи, скарги, заяви громадян та документи по їх розгляду, 19 липня 1989–10 грудня 1989, ДАІФО, ф. 388, оп. 2, спр. 216, арк. 150.

Thus, Bishop Sophron Dmitcher, who remained faithful to the paternal Greek Catholic faith, stubbornly overcame all the obstacles in the path of establishing the spirituality of the Ukrainian nation, fruitfully worked for the revival of the UGCC. After the legalization of the Church, Bishop S. Dmitcher zealously fulfilled his archpastoral duty as the bishop of the restored Ivano-Frankivsk diocese.

Key words: bishop Sophron Dmyterko, UGCC, Stanislaviv eparchy, illegality, monastery, Vasilian rank.

REFERENCES

Andrukiv, Igor, Lysenko, Alexander, and Pylypiv, Igor. Stanislavsky (Ivano-Frankivsk) Diocese of the UGCC through the prism of centuries: historical and religious aspect. Nadvirna: Closed Joint-Stock Company "Nadvirna Printing House", 2010, 409. (in Ukrainian).

«Catacomb Church» (dedicated to the 20th anniversary of the Ukrainian Greek Catholic Church's exodus): articles and materials. Lviv: View of the Lviv Museum of the History of Religion «Logos», 2009, 88 (in Ukrainian).

Correspondence with the Council on Religious Affairs under the Council of Ministers of the USSR and the Ukrainian SSR and the city executive committee on the activities of the Commissioner. T. 1, January 22-September 17, 1979, StAIFO, Fund R. 388, Description 1, Series 42, Sheet 172-173. (in Ukrainian).

Delyatynsky, Ruslan. «Restoration and reorganization of the structure of the Ivano-Frankivsk eparchy of the Ukrainian Greek Catholic Church (1989-1993 gg.),» Scientific Journal Ivano-Frankivsk Theological University Church «Good Shepherd», Volume 8 (2015): 213-214. (in Ukrainian).

Directives of the Council for Religious Affairs at the Council of Ministers of the USSR on the activities of religious worship. Information Reports on the Work and Status of Religious Cults in the Stanislav Oblast. Evidence of district executive committees about ministers of worship and prayer houses, January 9-December 30, 1946, State Archives of Ivano-Frankivsk oblast (hereinafter – StAIF O), Fund R. 388, Description 1, Series 4, Sheet 214. (in Ukrainian).

Invincible Warrior of Christ: literary and documentary edition. Ivano-Frankivsk: City of HB, 2016, 86. (in Ukrainian).

Interview with Bishop Sophron Dmyterko, dated November 26, 1993, Ivano-Frankivsk, Archive of the Institute of History Churches of the Ukrainian Catholic University (further AIIC UCU), P-1-1-419, 6. (in Ukrainian).

Interview with Gel Ivan, dated October 21, 2003, Lviv, AIIC UCU, - T-1-1-29, 28-29. (in Ukrainian).

Interview with Kachanyuk Ivan, 1961 bulletin. with. Fytkov Nadvirna district Ivano-Frankivsk region. Elimination of the UGCC (1939-1946): documents of the Soviet state security organs: in 2 volumes, T. 2. K.: P.P. Serhiychuk M. I., 2006, 159. (in Ukrainian).

Information, review the Communist Party of Ukraine, Party of regional committees, Radio and Television of USSR on the activities of the Uniate extremists in the western regions of the republic and measures to neutralize them, the main directions of foreign Catholic and Uniate radiopropaganda, 21 March and 13 January 1989, the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (further Central State Tax Inspectorate of Ukraine), Fund 1, Description 25, Series 3330, Sheet 34. (in Ukrainian).

Jesus Christ – Yesterday, Today, always – that same forever. Anniversary collection to honor Bishop-Confessor of Reverend Sofron Dmitcher OSBM on the occasion of the 90th anniversary of life and the 65th anniversary of the priesthood. Ivano-Frankivsk: Novaya Zorya, 2007, 6. (in Ukrainian).

Letters, complaints, statements of citizens and documents for their consideration, 19 July 1989-10 December 1989, StAIFO, Fund 388, Description 2, Series 216, Sheet 150. (in Ukrainian).

Lutsky, Ivan. Creation of the Stanislaviv (Ivano-Frankivsk) Diocese of the Ukrainian Greek Catholic Church. Historical essay. Ivano-Frankivsk: Silik, 1996, 171. (in Ukrainian).

Marchuk, Vasil. Ukrainian Greek-Catholic Church. Ivano-Frankivsk: Plays, 2001, 108. (in Ukrainian).

Marchuk, Vasil. Church, spirituality, nation. Ukrainian Greek Catholic Church in the public life of Ukraine of the twentieth century. Ivano-Frankivsk, 2004, 244. (in Ukrainian).

Notes, certificates, information, letters of the Communist Party of Ukraine to the Central Committee, departments of the Communist Party of Ukraine, Party of the Ministry of Foreign Affairs of the USSR, Broadcaster SSR, the Council of Religious Affairs under the Council of Ministers of USSR about the aggravation of the religious situation in some western regions of the republic and measures to its normalization, speeches in the West for the legalization of the Ukrainian Catholic Church, the main directions of foreign Catholic and Uniate radio propaganda in Ukrainian, and other issues of religions, March 29-December 22, 1989, TsStAGO of Ukraine, Fund 1, Description 32, Series 2659, Sheet 27-28 (in Ukrainian).

Ovsyannik, Julia. «Hungry Prayer of 1989», <https://zbruc.eu/node/27653> (in Ukrainian).

Posted on 05/14/2015. Interviewer I. Gavrish. Personal archive I. Gavrish. (in Ukrainian).

Repel, Ivan. “Summer is passing ...”. Lviv: The Manuscript Company, 2014, 11. (in Ukrainian).

To the light of the Resurrection through the thorns of the catacomb. Underground activities and legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church. Lviv: View of the Ukrainian Catholic University, 2014, 32-33. (in Ukrainian).

“The Church needs well-educated people”: Interview with Bishop Volodymyr Vityshyn, Chief of the Ivano-Frankivsk Diocese of the UGCC, member of the Academic Council and professor of the theology department of the Ivano-Frankivsk Theological Academy, Nova Zorya: All-Ukrainian Greek Catholic Journal, November 17, 2011. (in Ukrainian).

Unholy Church. The asceticism of the Greek-Catholics of Ukraine in the struggle for faith and the state. Kyiv: Dnipro, 2001, 446-449. (in Ukrainian).

UGCC - 20 years ago, [http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20\(26\).html](http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20(26).html). (in Ukrainian).

UGCC - 20 years ago, [http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20\(26\).html](http://magazine.lds.lviv.ua/articles/2_09/page%20(26).html). (in Ukrainian).

Zashkilnyak, Leonid. Introduction to the methodology of history. Lviv, 1996, 44-45. (in Ukrainian).